

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

УДК 344.22: 341.645.5
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2024.32.04>

БРИНЗАНСЬКА О. В.,
кандидат юридичних наук,
Департаменту аналітичної
та правової роботи Верховного Суду

ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ЯК СЕРЙОЗНЕ ПОРУШЕННЯ ДОДАТКОВОГО ПРОТОКОЛУ ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. Стаття присвячена оцінці заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту як серйозного порушення Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року.

Визначено, що поняття «порушення» та «серйозне порушення» Додаткового протоколу відрізняються між собою ступенем тяжкості. Констатовано, що у ст. 85 цього протоколу порушення положень статей про заборону застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу, не вказані серед *серйозних порушень*, які за ступенем тяжкості є воєнними злочинами. Натомість ці діяння є *порушенням* Додаткового протоколу, тобто менш тяжким діянням.

Встановлено, що заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту становить *серйозне порушення* Женевських Конвенцій та згаданого протоколу за тих обставин, якщо шкода поєднана з умисно вчиненими діяннями, що є причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження чи шкоди здоров'ю, пов'язаними з: 1) нападом на цивільне населення; 2) порушенням заборони невибіркових нападів; 3) нападом на «установки або споруди, що містять небезпечні сили», що супроводжуються надмірністю шкоди, завданої цивільному населенню або цивільним об'єктам; 4) перетворенням необоронних місцевостей на об'єкт нападу у випадку, визначеному ч. 5 ст. 59 зазначеного вище протоколу.

Констатовано, що, враховуючи ознаки воєнного об'єкту, визначені у ч. 1 ст. 52 Додаткового протоколу, об'єкт навколишнього природного середовища, який за звичайних умов

є цивільним об'єктом, може набути ознак воєнного об'єкта у тому разі, коли його характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний внесок у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу.

Зроблено висновок про те, що на підставі ст. 85 Додаткового протоколу кожне з наведених діянь само по собі є його серйозним порушенням, а отже, і воєнним злочином. Шкода навколишньому природному середовищу у цьому контексті розглядається як шкода, завдана цивільному населенню або цивільному об'єкту (пункти «а» і «b»), а у разі вчинення нападу на установку або споруду, що «містить небезпечні сили», – як «звільнення небезпечних сил і тяжкі втрати серед цивільного населення». При цьому ознака широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, визначена у ч. 3 ст. 35, ч. 1 ст. 55 Додаткового протоколу, є факультативною і не впливає на кваліфікацію діяння як серйозного правопорушення.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, серйозне порушення Протоколу I, порушення Протоколу I, напад, невибірковий напад, установки або споруди, що містять небезпечні сили, необоронні місцевості.

Постановка проблеми. Збройна агресія проти України актуалізувала дослідження міжнародного гуманітарного права, зокрема, у частині законів та звичаїв війни. Однією зі сфер, найменш регламентованих законами та звичаями війни, є захист навколишнього природного середовища під час збройного конфлікту. Так, у чотирьох Женевських Конвенціях про захист жертв збройних конфліктів від 12 серпня 1949 року відсутня згадка про навколишнє природне середовище. Лише у Додатковому протоколі до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року (далі – Протокол I) було закріплено положення про:

1) заборону застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу (ч. 3 ст. 35 Протоколу I);

2) обов'язок виявляти турботу про захист природного середовища від широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди під час воєнних дій, що охоплює заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим буде заподіяно шкоду здоров'ю або виживанню населення (ч. 1 ст. 55 Протоколу I);

3) заборону заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій (ч. 2 ст. 55 Протоколу I) [1].

Проте у ст. 85 Протоколу I вживаються поняття «порушення» та «серйозне порушення», які відрізняються між собою ступенем тяжкості. У ст. 85 Протоколу I порушення положень статей 35 та 55 не зазначені серед його серйозних порушень, які за ступенем тяжкості є воєнними злочинами. Проте аналіз ознак серйозних правопорушень, визначених у ст. 85 Протоколу I, дає підстави припускати, що заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу може становити його серйозне порушення. Це

обумовлює доцільність аналізу дослідження заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту як серйозного порушення Протоколу I.

Стан дослідження. Застосування міжнародних актів про закони і звичаї війни широко висвітлені у працях Медведевої М.О., Нігреєвої О.О., Пархоменко В. В., Садової Т. С., Хендель Н. В., а також Дінстайна Й. (Dinsteine Y.), Гіллетта М. (Gillett M.), Грея А. (Grey A.), де Емптінна Ж. (de Hemptinne J.), Гайзекен Х. О. (Giesecken H.O.), Марлі Д. (Marley J.), Мерфі В. (Murphy V.), Палярчик Д. (Palarczyk D.), Перейри Р. (Perejra R.), Сендса Ф. (Sands P.) та інших дослідників. Незважаючи на це, маємо взяти до уваги, що багато порушених питань є дискусійними по суті, або переходять з теоретичної у практичну площину з огляду на актуальність випрацювання механізму міжнародної кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу в контексті збройного конфлікту.

Цілі статті полягають у аналізі положень Протоколу I про заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту та виділенні тих ознак, за наявності яких їх заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу можна кваліфікувати як серйозне порушення Протоколу I, а отже, і воєнний злочин.

Виклад основного матеріалу. Системне тлумачення положень ч. 1 ст. 52, ст. 55 та пункту «а», «b», «с», «d» ч. 3 ст. 85 дають підстави для висновку про те, що заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту становить *серйозне порушення* Женевських Конвенцій та Протоколу I, за тих обставин, що шкода є поєданою з умисно вчиненими діями, що є причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження чи шкоди здоров'ю, пов'язаними з:

- 1) нападом на цивільне населення;
- 2) порушенням заборони невибіркових нападів;
- 3) нападом на «установки або споруди, що містять небезпечні сили», що супроводжуються надмірністю шкоди, завданої цивільному населенню або цивільним об'єктам;
- 4) перетворенням необоронних місцевостей на об'єкт нападу у випадку, визначеному ч. 5 ст. 59 Протоколу I [1].

На підставі ст. 85 Протоколу I кожне з наведених діянь само по собі є його серйозним порушенням, а отже, може бути визнана воєнним злочином. У цьому контексті шкода навколишньому природному середовищу розглядається як шкода, завдана цивільному населенню або цивільному об'єкту (пункти «а» і «b»), а у разі вчинення нападу на установку або споруду, що «містить небезпечні сили» – як «звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення».

Напад на цивільне населення (п. «а» ч. 3 ст. 85 Протоколу I). Ст. 51 Додаткового протоколу I містить приписи про захист цивільного населення, з яких випливає неприйнятність нападів на цивільне населення та окремих цивільних осіб, за яких ціллю нападів є саме цивільне населення,

заборона актів насильства або погроз насильством з метою тероризування цивільного населення, а також заборона невибіркових нападів. Потрібно звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 51 викладено формулювання «цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів». Натомість у ч. 2 та у ч. 4 ст. 51 Протоколу I заборона невибіркового нападу та заборона нападу на цивільне населення або окремих цивільних осіб як застосування репресалій сформульовані як абсолютні.

Проте у цьому разі відмінності між ужитими лексичними одиницями не означають відмінностей ступені імперативності. Як зазначають експерти Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ) – автори коментаря до Протоколу I, розглядаючи положення першого речення ч. 2 ст. 51 Протоколу I згідно з яким «цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів»: «Перше речення надає суті принципу загального імунітету, сформульованому в попередньому абзаці, прямо забороняючи напади, спрямовані проти цивільного населення як такого, а також проти окремих цивільних осіб. Використовуючи слова «спрямований» і «як такий», він підкреслює, що населення ніколи не повинно використовуватися як ціль або як тактична мета» [2, с. 654]. Разом з тим абсолютний характер заборони нападу на цивільне населення відповідно до ст. 85 є серйозним порушенням Протоколу I лише за наявності наслідку у виді смерті або тяжкого ушкодження тіла чи здоров'ю цивільного населення. З цього положення вбачається антропоцентричність Протоколу I, оскільки головним об'єктом охорони залишається саме цивільне населення, у разі нападу на яке шкода навколишньому середовищу є або засобом нападу (наприклад, підпал, затоплення, підриг гірських порід) або його наслідком (наприклад, хімічне забруднення території).

Невибірковий напад (п. «b» ч. 3 ст. 85 Протоколу I). Ознаки невибіркового нападу визначені у частинах 4 та 5 ст. 51 Протоколу I, зокрема, це:

- а) напади, не спрямовані на конкретні військові об'єкти;
- б) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення військових дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти; або
- с) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення військових дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з цим Протоколом I; і які, таким чином, у кожному такому випадку уражають військові об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх (ч. 4 ст. 51 Протоколу I).

Крім цього, ч. 5 ст. 51 Протоколу I відносить до невибіркових нападів:

- а) напад шляхом бомбардування будь-якими методами або засобами, при якому як єдиний військовий об'єкт розглядається ряд явно пов'язаних один з одним і розрізняваних військових об'єктів, розміщених у місті, у селі чи в іншому районі, де сконцентровані цивільні особи або цивільні об'єкти;
- б) напад, котрий, як можна очікувати, одночасно потягне за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб та шкоду цивільним об'єктам, або те й інше разом, які були б надмірними

щодо конкретної і безпосередньої воєнної переваги, якої передбачається таким чином досягти [1].

Ці норми інтерпретовані у контексті охорони навколишнього природного середовища у рекомендаціях МКЧХ «Керівні принципи щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту», у яких види невідбиркових нападів сформульовані у такий спосіб:

«А. напади, не спрямовані на конкретні військові цілі;

В. напади, в яких застосовуються методи чи засоби ведення бойових дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль;

або С. напади, в яких застосовуються методи чи засоби ведення бойових дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як того вимагає міжнародне гуманітарне право;

і, отже, у кожному такому випадку влучають без розрізнення у військові цілі та цивільних осіб чи цивільні об'єкти, зокрема природне середовище» [3, с. 61].

Зазначені приписи мають за основу положення частин 4 та 5 Протоколу I, але сформульовані вужче з огляду на мету їх застосування – лише стосовно навколишнього природного середовища. Передусім вони спрямовані на забезпечення розрізнення між воєнними та цивільними об'єктами та виконання зобов'язання спрямовувати напади лише проти військових цілей. Прикладами порушення цих норми є обстріл лісу лише на певній ділянці якого розташовано воєнний табір; отруєння колодязів, застосування біологічних агентів, підпали [3, с. 63]. Сюди ж потрібно віднести деякі руйнівні способи використання води, як приклад чого у «Керівних принципах щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту» наводиться бомбардування союзниками німецьких гребель Мене та Едер у 1943 році: «Бомбардування вивільнило воду з такою силою і в такому обсязі, що її не можна було спрямувати на конкретні об'єкти військової промисловості, розташовані вниз за течією, і спричинило масштабну повінь, яка забрала життя 1300 людей, пошкодила 3000 га оброблюваних земель і знищила 6500 голів худоби, тобто, зокрема, дві частини природного середовища» [3, с. 63].

Ст. 48 Протоколу I чітко розмежовує цивільні та воєнні об'єкти, передбачаючи, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні розрізняти цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів. Згідно з ч. 1 ст. 52 Протоколу I цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не є воєнними об'єктами, тобто тими об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання роблять ефективний внесок у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу.

Враховуючи ознаки воєнного об'єкту, визначені у ч. 1 ст. 52 Протоколу I, можна дійти висновку, що за таких умов той об'єкт навколишнього

природного середовища, який за звичайних умов є цивільним об'єктом, може набути ознак воєнного об'єкта. Прикладом цього є події у акваторії Чорного моря поблизу порту Поті (Грузія), коли протягом 13–14 серпня 2014 року російські війська підірвали 12 морських суден, належних Управлінню берегової охорони та Збройним силам Грузії, що спричинило вилив у Чорне море щонайменше 50 тон мазуту, гідравлічних та моторних масел, а також невідомої кількості хімічних сумішей, утворених внаслідок підриву боебрипасів або бомбардування [4, с. 34]. У цьому разі акваторія Чорного моря розглядалась як воєнний об'єкт, що мало наслідком відмову Міжнародного кримінального суду від оцінки цієї ситуації в світлі положень Статуту Міжнародного кримінального суду про воєнні злочини, незважаючи на значну шкоду, завдану екосистемі Чорного моря, заподіяння якої так і не отримало належної правової оцінки.

Напад на «установки або споруди, що містять небезпечні сили» (п. «с» ч. 3 ст. 85 Протоколу I). У ст. 56 Протоколу I закріплені положення про захист установок і споруд, що містять небезпечні сили. До таких об'єктів віднесено греблі, дамби й атомні електростанції, причому вони не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли вони є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. Причому захист установок і споруд, що містять небезпечні сили, також поширюється на інші воєнні об'єкти, розміщені в цих установках або спорудах чи поблизу них, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 56 «інші воєнні об'єкти, розміщені в цих установках або спорудах чи поблизу них, не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил у таких установках або спорудах та наступні тяжкі втрати серед цивільного населення» [1]. Разом з тим у п. «с» ч. 3 ст. 85 Протоколу I як серйозне порушення, яке досягає порогу тяжкості воєнного злочину, розглядається «вчинення нападу на установки або споруди, що містять небезпечні сили, коли відомо, що такий напад стане причиною надмірних втрат життя, поранень серед цивільного населення або завдасть шкоди цивільним об'єктам, як це визначено в пунктах а.2, а.3 ст. 57». На підставі цих положень можна зробити висновок, що, незважаючи на заборону нападу на греблі, дамби й атомні електростанції, Протокол I допускає можливість його оцінки лише як його *порушення*, а не *серйозного порушення*, ознака якого пов'язується зі спричиненням *надмірних* втрат життя, поранень серед цивільного населення або завдасть шкоди цивільним об'єктам, але не з вивільненням небезпечних сил у таких установках або спорудах.

У «Керівних принципах щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту» норми-заборони стосовно установок і споруд, що містять небезпечні сили, в цілому відтворюють положення ст. 56 Протоколу I і інтерпретуються у світлі того, що зважаючи на «об'єктивну залежність цивільного населення від природного середовища необхідно оцінити серйозність впливу та розглянути, наскільки вивільнення небезпечних сил

завдасть шкоди здатності природного середовища підтримувати життя цивільного населення» [3, с. 80]. При цьому підкреслюється непрямий характер захисту навколишнього природного середовища нормами про захист установок або споруд, що містять небезпечні сили:

1) «з практичної точки зору будь-яке вивільнення небезпечних сил, здатних призвести до серйозних втрат серед цивільного населення, також може завдати шкоди природному середовищу, в якому проживає населення, тому вимога уникати або заборона такого вивільнення означає непрямий захист природного середовища»;

2) в основі правового критерію «серйозних втрат серед цивільного населення», лежить те, «що природне середовище та здоров'я цивільного населення можуть бути нерозривно пов'язані між собою, а шкода природному середовищу, спричинена вивільненням небезпечних сил, може водночас мати фатальні наслідки для цивільного населення. Наприклад, викид ядерної енергії спричиняє забруднення навколишньої землі та запасів води радіоактивними частинками і розсіювання бруду та сажі, що впливають на атмосферу та клімат. Ймовірно, це матиме серйозний вплив на сільське господарство та виробництво продуктів харчування, що потенційно загрожує громадам голодом.» [3, с. 80].

Прикладом багатоаспектності наслідків нападу на установки або споруди, що містять небезпечні сили, що потенційно охоплюється ст. 56 Протоколу I, є руйнування Каховської греблі 6 червня 2023 року. За результатами дослідження НГО «Truth Hounds» констатовано, що руйнування Каховської ГЕС спричинило «каскадні довгострокові наслідки», до яких належать «втрата родючих земель, перебої у водопостачанні, що призводять до продовольчої незахищеності та екологічного дисбалансу, а також руйнування водних біотопів, що призводить до різкого скорочення рибних популяцій та висихання життєво важливих водно-болотних угідь» [5, с. 6].

Разом з тим наслідки нападу на установки або споруди, що містять небезпечні сили, можуть бути комплексними, і не лише такими, що полягають у втраті життя, нанесенні поранень цивільному населенню або шкоді цивільним об'єктам. У контексті екологічних наслідків екосистема не є цивільним об'єктом, а втрата популяцій і вимирання видів не може розглядатись як втрата життя або поранення цивільного населення. Проте шкода навколишньому природному середовищу теж може бути невідомою і може зумовити потенційно небезпечні наслідки у довгостроковій перспективі у виді зміни русел річок, нестачі або, навпаки, надлишку води, забруднення земель або зміни клімату. Також критерій надмірності є оціночним, що створює складнощі у його тлумаченні.

Отже, враховуючи, що ч. 2 ст. 56 Додаткового протоколу I передбачає підстави для припинення загального захисту від нападу, та відсутність положень у цьому протоколі про інші потенційні втрати, зокрема, про знищення як екосистем в цілому, так і тваринного та рослинного світу, водних та земельних ресурсів, можна зауважити на недостатній врегульованості

питання засад захисту установок або споруд, що містять небезпечні сили, та правових наслідків нападу на них.

Перетворення необоронних місцевостей на об'єкт нападу (п. «d» ч. 3 ст. 85 Протоколу I). За загальним правилом, визначеним у ч. 2 ст. 59 Протоколу I, сторони, що перебувають у конфлікті можуть оголосити необоронюваною місцевістю будь-який населений пункт, розміщений у зоні зіткнення збройних сил або поблизу неї, відкритий для окупації супротивною стороною. Для цього місцевість має відповідати таким критеріям: а) всі комбатанти, а також мобільні бойові засоби та мобільне воєнне спорядження мають бути евакуйовані; б) стаціонарні воєнні установки або споруди не повинні використовуватися з ворожою метою; с) ні влада, ні населення не повинні здійснювати ворожих дій; d) не повинно чинитися жодних дій на підтримку воєнних операцій (ч. 2 ст. 59 Протоколу) [1].

Проте ч. 5 ст. 59 Протоколу I передбачає право сторін оголосити необоронюваною місцевістю ті території, які не відповідають умовам ч. 2 ст. 59 Протоколу I. Це обумовлює можливість проголосити необоронюваною місцевістю не лише населений пункт, а й інші території, екосистемам яких може бути завдано шкоди. Оскільки перетворення необоронних місцевостей на об'єкт нападу є серйозним порушенням Протоколу I, як і в інших випадках, визначених пунктами «а», «b», «с» ст. 85 цього протоколу заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу не потребуватиме ні додаткової оцінки, ні встановлення відповідності шкоди критеріям широкомасштабності, довготривалості та серйозності. Разом з тим місцевість втрачає статус необоронюваної, якщо вона перестає відповідати умовам п. 2 ст. 59 Протоколу I або угоди сторін. При цьому місцевість продовжує користуватись захистом, встановленим іншими положеннями Протоколу I або іншими нормами міжнародного права, що застосовуються у період збройних конфліктів [1]. Отже, у разі втрати статусу необоронюваної місцевості зберігає дію обов'язок сторін виявляти турботу про захист природного середовища від широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди під час воєнних дій, що охоплює заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим зашкодять здоров'ю або виживанню населення (ч. 3 ст. 35, ч. 1 ст. 55 Протоколу I). Разом з тим порушення цього обов'язку з огляду на ч. 3 ст. 85 Протоколу I становитиме не *серйозне порушення* як перетворення необоронних місцевостей на об'єкт нападу, а *порушення* Протоколу I.

Висновки. Системне тлумачення положень ч. 1 ст. 52, ст. 55, пунктів а.2, а.3, статті 57 пункт «b» ч. 3 ст. 85 Протоколу I дають підстави для висновку про те, що заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу під час збройного конфлікту становить серйозне порушення Женевських Конвенцій та Протоколу I, якщо вона поєднана з іншими серйозними порушеннями, тобто шкода є результатом: діянь, пов'язаних з нападом на

цивільне населення; порушенням заборони невивірених нападів; нападом на «установки або споруди, що містять небезпечні сили», що супроводжуються надмірністю шкоди, завданої цивільному населенню або цивільним об'єктам, перетворенням не оборонних місцевостей на об'єкт нападу. При цьому ознака широкомасштабної, довготривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу є факультативною.

Література:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: міжнародний документ від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions. Martinus Nijhoff Publishers. Geneva. 1987. 1654 p.
3. Керівні принципи щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту норми та рекомендації щодо захисту природного середовища згідно з міжнародним гуманітарним правом, з коментарями. *Міжнародний Комітет Червоного Хреста*. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/02/IHL-Guidelines_environment_ua.pdf
4. After august 2008: consequences of the russian-georgian war . *The Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development*. Analytical paper. 2008 . URL: https://www.files.ethz.ch/isn/105102/2009_AfterAugust2008-eng.pdf
5. Затоплено війною: Дослідження руйнування Каховської греблі та його наслідки для екосистеми, аграріїв, цивільного життя та міжнародного правосуддя. 2024. *Truth Hounds, Project Expedite Justice (PEJ)* 338 с. URL: <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2024/06/zatopleno-vijnoyu-doslidzhennya-rujnuvannya-kahovskoyi-grebli-ta-jogo-naslidky-dlya-ekosystemy-agrariyiv-czyvilnogo-zhyttya-ta-mizhnarodnogo-pravosuddya.pdf>.

Brynzanska O. Damage to the natural environment during an armed conflict as a grave breach of the Additional Protocol to the Geneva Conventions relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts

Summary. The article is devoted to the assessment of environmental damage during an armed conflict as a grave breach of the Additional Protocol to the Geneva Conventions on the Protection of Victims of International Armed Conflicts of June 8, 1977.

It was determined that the concepts of «grave breach» and «grave breach» of the Additional Protocol differ in terms of severity. It was established that in Art. 85 of the Protocol on violation of the provisions of Articles 35 and 55 on the Prohibition of the prohibition of using methods or means of conducting military actions which aim to cause or can be expected to cause widespread, long-term, and severe damage to the natural environment, not specified among grave breaches, which by degree of severity are war crimes. Instead, these acts are a breach of the Additional Protocol, that is, a less severe act.

It has been established that causing damage to the natural environment during an armed conflict constitutes a grave breach of the Geneva Conventions and the mentioned protocol under the circumstances that the damage is combined with intentionally committed acts that are the cause of death or serious bodily injury or damage to health, related with: a) making the civilian population or individual civilians the object of attack; b) launching an indiscriminate attack affecting the civilian population or civilian objects in the knowledge that such attack

will cause excessive loss of life, injury to civilians or damage to civilian objects; c) launching an attack against works or installations containing dangerous forces in the knowledge that such attack will cause excessive loss of life, injury to civilians or damage to civilian objects; d) making non-defended localities the object of attack.

It was established that, taking into account the characteristics of a military objectives, defined in Part 1 of Art. 52 of the Additional Protocol, an object of the natural environment, which under normal conditions is a civilian object, can acquire the characteristics of a military objectives in the event that the nature, location, purpose or use make an effective contribution to military operations and full or partial the destruction, capture or neutralization of which under the current circumstances gives a clear military advantage.

It was concluded that on the basis of Art. 85 of the Additional Protocol, each of the above acts in itself is a grave breach of it, and therefore a war crime, and damage to the natural environment in this context is considered as damage caused to the civilian population or a civilian object (items «a» and «b»), and in the event of an attack on an installation or structure that «contains dangerous forces», then as «the release of dangerous forces and subsequent heavy casualties among the civilian population». At the same time, the sign of widespread, long-term and severe damage to the natural environment, defined in part 3 of Art. 35, part 1 of Art. 55 of the Additional Protocol is optional and does not affect the qualification of the act as a grave breach.

Key words: natural environment, grave breach of Protocol I, breach of Protocol I, attack, indiscriminate attack, installations containing dangerous forces, non-defended localities.